

İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
Prof. M.Orhan Dikmen'e Armağan

KAMU KESİMİNDE YETERSİZ KAYNAK
DAĞILIMININ SONUÇLARI VE
1990 BÜTÇESİ(*)

Prof.Dr. A.Bora OCAKÇIOĞLU
İ.Ü. İktisat Fakültesi

() Maliye Araştırma Merkezi'nin 40. yılı nedeniyle 27.10.1989 tarihinde düzenlenen "1990 Bütçesi" Konulu Panel metni.*

I- BÜTÇE DEĞERLENDİRMELERİNDE KAYNAK DAĞILIMI ETKİNLİK İLKELERİNİN HATIRLANMASININ ÖNEMİ.

Belirli bir bütçe projesinin ekonomik veya siyasal açıdan değerlendirilmesi yapılırken genellikle karşılaşılan sıkıntı standart bir değerlendirme yönteminin mevcut olmasıdır. Bu durum siyasal değerlendirmelerde daha belirgin olarak ortaya çıkar. Ancak, bütçe vesilesi ile her türlü değerlendirme ve eleştirinin yapılması siyasal çerçevede içinde tamamen haklı bir yaklaşım olarak görülmelidir. Çünkü bu ele alış biçimi anayasal mücadelelere dayanan geleneklerin ve modern demokrasi anlayışının kaçınılmaz bir gereğidir.

Buna karşın bilimsel değerlendirmelerin ise mutlaka bir metodolojiye ve sistematikle dayanması gerekmektedir. Öyle ki, bir bütçe projesinin bilimsel değerlendirmesi çoğunlukla yapıldığı gibi sayısal unsurların geçmiş ile kısır karşılaştırmalarından ibaret kalmamalı, bir kaynak dağılımı dökümanı olan bütçenin ülkede etkilediği tüm ekonomik ve sosyal sorunlara ve bu sorunların boyutlarına ekonomi biliminin nirengilerini kullanmak suretiyle değinmelidir.

Bindokuzyüzdoksan Malî Yılı Bütçe Projesinin Değerlendirilmesi amacı ile tertiplenen seminare sunduğumuz tebliğ konuyu kaynak dağılımı ilkeleri ve özellikle maliye biliminde yeni bir sür'atle geliştirilmesi gereken bir konu olan "Yetersiz Kaynak Dağılımı ve Kamusal Kötülükler" teması açısından serbest bir biçimde ele almayı amaçlamaktadır.

A- Neo-Klâsik Etkinlik İlkeleri ve Kamu Kesimi

Bilindiği gibi 1960'lardan beri Batı Ülkelerinde gerek teorik araştırma gerekse uygulama yönlerinden yoğun bir biçimde geliştirilen kamu kesimi kaynak dağılımı değerlendirme yöntemi **Fayda Maliyet Analizidir**. Bu yöntemin özellikle eğitim, sağlık ve çevre alanlarına uygulanması konuya duyulan ilginin artmasına yol açmıştır. Refah Ekonomisinin bir uygulaması olan Fayda-Maliyet Analizi aslında neo-klâsik etkinlik ilkelerinin kamu kesimine uygulanmasından başka bir şey değildir.

Jevons, Walras, Marshall, Pareto gibi 19. asır sonu ve 20. asır başlangıcı iktisatçılarının geliştirdikleri etkinlik ilkelerini kamu kesimine uyarlayan iktisatçı ise A.C. Pigou olmuştur. Bugün tüm standart maliye veya kamu ekonomisi eserlerinin başında yer alan ve geçerliliğini hiçbir zaman kaybetmeyecek olan etkinlik ilkelerinin bazı sebeplerle bir yana itilmesinin sosyal ve ekonomik kararlarda önemli yanlışlara sebep olması tehlikesi vardır. Nitekim, Türkiye'de ve Batı Ülkeleri de dahil olmak üzere birçok ülkelerde günümüzde ortaya çıkan çok önemli birçok sorunların temelinde bu ilkelerin bir yana itilmesi gerçeği yatar.

Neo-klâsik ilkelerin bir yana bırakılmasının ve özellikle kamu ekonomisine uygulanmasının geciktirilmesinin bir temel nedeni Keynes devrimidir. Bir başka neden ise muhtemelen liberallerin kaynak dağılımına müdahale konusundaki endişeleri olabilir. Burada kuşkusuz Keynes devriminin değeri tartışılacak değildir. Ancak makro-ekonomi- nin gelişmesi ve Keynes sonrası iktisatçılar tarafından az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarına uygulanmasının kaynak dağılımı etkinliğinin gözardı edilmesine önemli ölçüde sebep olduğu hususu da unutulmamalıdır.

Bugün dahi tüm ülkelerin ortak ülküsünü teşkil eden büyüme ve kalkınma hedef- lerinin makro-ekonomik göstergeler açısından ifade edilmeleri alışkanlığından vazgeçil- miş değildir. Bu yaklaşıma ağırlık verilmesinin sonucunda, tüm ekonomiyi oluşturan bi- reysel ekonomik faaliyetlerin değerlendirilmesi yoluna gidilmemekte ve dolayısı ile kay- nak dağılımında isabetsizliklerin ortaya çıkması ve hatta bunların farkına dahi varılma- ması tehlikesi ile karşılaşmaktadır.

Öyle ki, sadece makro-ekonomik göstergelere itibar etmenin sonunda kalkınmıyor- muş gibi gözükken bir ülkenin gerçekte geriye gitmiş olması olanağı da vardır. Gerçekten doğru kaynak dağılımına önem vermeyen kalkınma politikaları ile yönetilen ülkelerde elde bulunan kaynaklara göre en yüksek refah seviyesinin sağlanması bir yana, **beşeri sermaye erozyonu ve negatif sermaye oluşumları** dolayısı ile toplumun geleceğinin dahi ipotek altına alınması, yani gelecekteki kaynakların dahi refahın sağlanmasına yö- nelik olarak değil, sosyal kötülüklerin carî zararlarının giderilmesine yönelik olarak, bo- şuna kullanılması zarureti doğar.

Nitekim, asayişe, fanatizmle mücadele, ayrılıkçılığa, salgın hastalıklara, ülke aleyhindeki dış faaliyetlerle mücadele ve diğer birçok olumsuzlukların giderilmesine yönelik olarak kaynak kullanılması, zamanında doğru olarak yapılmamış kaynak tahsis- lerinin kaçınılmaz ve verimsiz sonucunu teşkil ederek ülkeyi geriye götürebilir.

Diğer taraftan ise makro-ekonomik göstergelere göre kalkınmıyor, gelişmiyormuş gibi gözükken ülkelerde ise doğru bir kaynak dağılımının yapılması sayesinde gerçek kal- kınmanın başarılması ihtimali de vardır. Şöyle ki, beşeri sermaye başta olmak üzere asıl kalkınmayı sağlayan birçok alana yeterli yatırım yapabilen ülkelerde görünmez ama bu gerçek kalkınmadan bahsetmek olanağı vardır. Örneğin, eğitim, sağlık, araştırma, tekno- loji üretimi, diplomasi, vergi idaresi ve diğer birçok benzeri alanlara yapılan harcamalar geleneksel yaklaşımlara göre güncel harcama gibi gözükse dahi temelde kalkınmayı sağ- layacak en değerli yatırımları teşkil ederler. Günümüzde bu anlamda isabetli hareket eden gelişmekte olan ülke örneği bulmak zordur. Ancak Atatürk devrimlerinin ve kalkın- ma anlayışlarının geliştirildiği bir dönem Türkiye'sinin böyle bir örneği teşkil edebilece- ğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

B- Neo-Klâsik Etkinlik İlkelerinin Yol Göstericiliği

Neo-klâsik etkinlik ilkelerini kamu kesimine uyarlayan iktisatçının A.C. Pigou (1928) olduğunu belirtmiştik. Bazıları tarafından uygulanabilir olmadığı, kesin çözümler sağlamadığı gerekçesi ile eleştirilen bu yaklaşım bizce her zaman değerini ve geçerliliği-

ni korumaktadır. Çünkü kaynak dağılımı yapılırken çok hassas ölçülerin mevcudiyeti mutlaka şart olmayabilir. Günümüzde toplumların en üst düzeyde olgunluk seviyesine ulaşmış bulduklarının da söylenemeyeceğine göre kaba, global dahi olsa belirli niren-gilerin yine de çok yararlı yol göstericiler olduğunu kabul etmek olanağı vardır.

Pigou, kamu kesimi için şu basit ama çok ilham veren ilkeleri ileri sürmüştü.

Kamu kesimi boyutu öyle saptanmalıdır ki, kamu kesimi faaliyetlerinin marjinal sosyal faydası marjinal sosyal maliyetine eşit olsun,

Kamu kesimi içinde her bir faaliyete o tarz kaynak ayrılmalıdır ki, ayırdığımız son para birimi başına sağladığımız marjinal faydalar birbirlerine eşit olsun.

- Vergiler o şekilde alınmalıdır ki, bunların sosyal maliyetleri minimumda olsun.

Sosyal faydaların ve sosyal maliyetlerin hassas ve sayısal ölçüm olanaklarının kı-sıtlı bulunmaları nedeni ile bazılarının fazla anlamlı gelmeyen uygulanabilirliklerinin Fayda-Maliyet Analizi bilim dalı çerçevesinde araştırılmaya başlanmasından itibaren de otuz sene geçmesine rağmen, bir parkın, bir çocuk bahçesinin veya ülkeyi tanıtmaya kam-panyasının ya da çocukların aşı kampanyalarının sosyal fayda ve sosyal maliyetlerinin hassas bir şekilde ölçülebildiklerini söylemek elbette mümkün değildir. Ancak, bu mü-kemmeliyeti diğer bilim dallarında da aramak anlamsızdır. Doğada düz çizgi, nokta, düz-lem gibi geometrik soyutlamaların olmamasına rağmen mimarlar ve mühendisler hesap-lamalarını yaparak uygulamada tutarlı sonuçlara varabilmektedirler.

O halde, önemli olan kuralların mutlak içerikleri değil, gösterdikleri ana çizgilerin takip edilebilmesidir. Bunlara çok kaba olarak dahi uyulmuş olsa idi birçok ülkede insan-ları mutsuz eden sorunlar hiç değilse asgari seviyelerde bulunacaktı.

C- Neo-Klâsik İlkelerin Tefsiri.

Neo-klâsik ilkelerin değerini ve aktüel ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki önemlerini kavrayabilmek için bunları günlük dile çevirmekte ve bunlara uyulmadığı za-man hangi olguların ortaya çıkacağını tasavvur etmekte yarar vardır.

Neo-klâsik ilkeler herşeyden önce bir amaca yönelik olarak denge, kıvram, itidal, ihmal etmeme, gerçek tasarruf gibi kavramları vurgulanmaktadır. Bunlar açısından ilke-lerin günlük dildeki anlamlarını tartışalım:

1- Devlet Yapmak Zorunda Olduğu Tüm Faaliyetleri Yapmalıdır. Kamu ke-siminde marjinal sosyal faydaların marjinal sosyal maliyetlere eşitliği öncelikle bu gere-ği ifade eder. Yani sosyal faydanın mevcut olduğu her alan mutlaka devletin faaliyet sa-hasına girer. O halde bu ilkeyi gerçekleştirebilmek için sosyal faydanın mevcut olduğu alanların titizlikle araştırılması gerekir. Bugün maliye bilimi birçok siyasal, ekonomik ideolojiden çok daha somut ve tutarlı olarak devletin faaliyet alanlarını bilimsel olarak saptamış ve faaliyet alanlarını bilimsel tasnif edebilmiştir. Bu tasnifin ayrıntularına gir-mek ilkeye daha iyi uyulması açısından yarar sağlayacaktır.

Belki tartışmaya değmeyecek kadar basit görünen bu ilke'ye günümüzde uyuldu-

ğunu söylemek mümkün değildir. O kadar ki belirli ekonomik ve siyasal klişeler doğrultusunda hareket edenler sosyal yararına bakılmaksızın devletin belirli alanlardan çekilmesini veya bu alanlardaki faaliyetlerini özel kesim tarzında ifade etmesini telkin etmektedirler: sağlık hizmetlerinde olduğu gibi. Diğer taraftan, ülkemizde sosyal yararı tahayyül edilemeyecek kadar fazla olan bir alanda, "Halk Eğitimi" ile devlet hiç meşgul değildir. Bu alanda yapması gerekeni yapmamaktadır.

Devletin yapması gerekeni yapması zorunluğu kavramı aynı zamanda yapmaması gerekeni de yapmaması kavramını içerir. Tanımlanabilecek bir sosyal yararı bulunmayan veya olumlu olumsuz sosyal yansımaları sahip olmayan alanlarla devletin meşgul olması da ihmal ettiği alanlardan kaynaklanacak zararlar kadar ağırlıklıdır. Bunlar, daha aşağıda da ele alınacakları gibi, devletin yapması gereken faaliyetlere kaynak ayırmaması veya yetersiz kaynak ayırmasının olumsuz sonuçları gibi fırsat maliyetlerine de sebep olurlar. Türkiye'de devletin istisna ve muafiyetler yolu ile vergilerde gedikler açarak bu yolla belirli kesimlere kaynak transferlerinde bulunması, özel kesimde başarılı olmayan üretim birimlerini devletleştirilmesi, sosyal yararı mevcut olmayan üretim alanlarına kaynak katkılarında bulunması yapılmaması gereken işlere örnek teşkil ederler...

2- Devlet Yapmak Zorunluluğunda Olduğu Faaliyetlere Yeterli Kaynak Ayırmalıdır. Neo-klâsik kaynak dağılımı ilkelerini kamu kesimine uyarlayan Pigoviyen yaklaşım özel kesim ve kamu kesimi nisbi büyüklükleri ile kamu kesimi içinde faaliyetlerin boyutlarının birbirlerine olan oranlarının etkinlik kurallarına uygun olarak, yani marjinal sosyal faydalarının marjinal sosyal maliyetlerine eşit olduğu noktada belirlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Biz bu kuralı günlük dilimize uyarladığımız zaman "devlet yapmak zorunluluğunda olduğu faaliyetlere yeterli kaynak ayırmalıdır" şeklinde de ifade edebiliriz.

Bu genel ifade tarzına göre, devlet belirli alanlara ayırmak zorunluluğunda olduğu kaynağı ayırmadığı takdirde etkinlik kurallarına göre ortaya çıkacak olgular şunlar olacaktır:

- Toplum doğru kaynak dağılımı sayesinde ulaşabileceği en üst düzeydeki refah seviyesinin daha altında bir düzeye kavuşabilecektir.

- Bazı alanlara yanlış kaynak dağılımına bağlı olarak eksik kaynak tahsisi yapıldığında o alanda "sosyal kötülükler" ortaya çıkacaktır.

- Keza, yeterli kaynak ayırmanın yapılmadığı bir alanda, belirli bir miktar kaynak ayrılmış olmasına rağmen, hiç sosyal faydanın sağlanamadığı "şekilcilik" olgusu ortaya çıkacak ve ayrılan kaynaklar da boşa gitmiş olacaktır.

- Devlet bütünü ile kamu kesimine yetersiz kaynak ayırırsa veya yapmaması gereken faaliyetleri yaparsa veya belirli bir alana eksik kaynak ayırırsa önemli bazı alanlarda fayda eksikliği yani fırsat maliyetleri ortaya çıkar.

Yukarıda belirttiğimiz hususlar bir ülke için parasal olmasa veya soyut mahiyette bulunsalar dahi gerçek sosyal maliyetleri yani toplum refahından gerçek eksilmeleri

meydana getirirler. Bu nedenle, söz konusu sosyal maliyetlerin açık olarak incelenmesi gerekir.

a-) **Maksimum Refah veya Gerçek Kalkınma Düzeylerine Ulaşlamaması.** Doğru kaynak dağılımı yapıldığında, yani her alana marjinal sosyal fayda, marjinal sosyal maliyet eşitliği uyarınca yeterli kaynak ayrıldığında, toplum mevcut kaynaklara kıyasla varabileceği maksimuma ulaşacaktır. Bu ilke kamu kesimi-özel kesim nisbi büyüklüğü açısından da geçerlidir. Bu kaynak dağılımı hedefine varılmadığı takdirde, yani özel kesim-kamu kesimi kaynak bölüşümü dahil olmak üzere tüm alanlarda eksik veya fazla kaynak tahsisi geçerli olduğunda mümkün olan refah seviyesinin altında bir seviyeye ulaşabilecektir.

Öyle ki, bazı hallerde, makro-ekonomik göstergelere göre toplum ileri gidiyor gibi görünse dahi soyut ve görünmez bir takım maliyet unsurlarının ortaya çıkmasından, fizikî, çevresel, sosyal, beşerî, kültürel, entellektüel sermaye türlerinde erozyon meydana gelebildiğinden ve hesaplara dahil edilmediğinden toplumun gerçek refahında eksilme meydana gelebilir ve geriye gitme olgusu dahi gerçekleşebilir.

Örneğin bazı gelişmekte olan ülkelerde fizikî sermaye alanı ile beşerî sermaye alanlarına dengesiz kaynak ayırımı yapıldığı zaman yani insanlara yönelik harcamalar yetersiz olduklarında, yüksek nüfus artışına bağlı olarak insanların genel etkinlik ve nitelik seviyelerinde azalma meydana gelir. Bu ise beşerî sermaye erozyonudur.

Diğer taraftan, keza çevre korunmasına, akademik ve kültürel faaliyetlere yeterli kaynak ayrılmadığı zaman da aynı alanlarda sermaye eksilmesi meydana gelecektir. Nitekim, az nüfuslu buna karşın yüksek gelirli ve yeryüzü politikasında etkin ülkeler ile yoğun nüfuslu ve salt fizikî sermaye birikimi yolu ile kalkınmaya çalışan, ülkelerarası ilişkilerde ön sıralarda gelmeyen fakir ülkeler arasındaki farklar bundan kaynaklanmaktadır.

b-) **Sosyal Kötülükler Olgusunun Ortaya Çıkması ve Bunlarla Mücadeleye Kaynak Ayrılması Kısır Döngüsü.** Belirli bir alana yetersiz kaynak ayrıldığında söz konusu olan sadece o alanda beklenen faydanın hasıl olmaması yani fırsat maliyeti doğması değil bir kötülük yani sosyal zararın doğmasıdır. Bu olguyu pozitif sermaye birikiminin fayda akımları doğurması olgusunun tersi ile açıklayabiliriz. Şöyle ki:

Harcama → Sermaye Birikimi → Fayda akımı, ilişkisinin tersi...

Harcama eksikliği → Negatif Sermaye Birikimi (Sosyal kötülük) →

Negatif Fayda Akımı (Sosyal zarar) ... olarak tanımlanabilir.

Dolayısı ile belirli faaliyetler (örneğin, eğitim, sağlık, gelir dağılımının düzeltilmesi) sosyal zarar olgusuna neden olabilecekleri gerçeğine bağlı olarak ertelenmezler. Bunlara zamanında girişmemek irrasyonel olup çok büyük fırsat maliyetlerine sebep olurlar.

Sosyal kötülükler kavramına kuşkusuz çok sayıda ve gerek Türkiye'ye gerekse Batı Ülkeleri de dahil olmak üzere birçok diğer ülkelere ilişkin olarak örnekler vermek

olanağı vardır: insanların nitelik ve etkinlik seviyelerinin azalması, gelir dağılımının gayri-adil hale gelmesi, rüşvet ağının oluşması, çevrenin tahribi, anarşi, ayrılıkçılık akımları, dinsel fanatizm, yetersiz diplomasi eksik ve yanlış kaynak tahsislerinin sonuçları olarak değerlendirilebilirler.

Sosyal kötülükler konusunun şuuruna varılmamasının oluşturduğu irrasyonellik bunlarla mücadele etmek için yeniden kaynak ayırma gereksinimi dolayısı ile ortaya çıkar. Şöyle ki, yukarıda örnekleri verilen zararlar akım halinde ortaya çıktıklarında toplum bunların giderilmesi için kaynak ayırmak zorunda kalacaktır: anarşi ve terör ile mücadele etmek için asayiş kuvvetlerine harcamalarda bulunmak, dış ülkelerle uyuşmazlıklara karşı güçlü savunmaya yönelik kaynak ayırmak gibi. Bu kez ayrılan kaynak pozitif bir fayda akımı meydana getireceğine bir olumsuzluğu nötr hale getirmek için verimsiz bir şekilde kullanılmış ve yeniden pozitif fayda sağlayabilecek alanlardan çekilmiş olacaktır.

Ülkemizde özellikle ayrılıkçılık çerçevesindeki terör ile mücadeleye, tahrip edilmiş çevrenin eski haline getirilmesine, sağlıkta büyük boyutlardaki tedavi hizmetlerine ayrılan kaynakların zamanında özellikle eğitime ve gelir dağılımının düzeltilmesine yönelik olarak esirgenmiş harcamaların bedellerini teşkil ettiği artık kamu oyunca anlaşılmış bulunmaktadır.

c-) Kaynak İsrafına Sebep Olan Şekilcilik Olgusu. Bazı hallerde belirli bir alana yeterli seviyede kaynak ayırma zorunluğu olup da bu yapılmadığı zaman o alandaki faaliyetler görülüyormuş gibi bir görünüm ortaya çıkar, fakat beklenen fayda gerçekte ortaya çıkmaz. Yani faaliyet sadece şeklen görülmüş olur. Çünkü, nihai faydanın ortaya çıkabilmesi için harcamanın belirli bir seviyeyi aşmış olması gerekmektedir. Ülkemizde, her seviyede eğitim, adalet hizmetleri, emniyet hizmetleri, trafik, sağlık gibi alanlar bu olguya örnek gösterilebilirler. Bunlardan eğitimi ele alırsak sorunu şu şekilde değerlendirebiliriz. Eğitimin asıl amacı genç kuşaklara belirli amaçlara yönelik bilgi aktarımı olduğu halde, kaynak yetersizliğine bağlı olarak bu gerçekte yapılamıyorsa, yani bir değerli eğitimcinin belirlediği gibi okullar çok sayıda öğrenciler ile öğretmenlerin biraraya getirildikleri yerlerden ibaret ise, eğitim faaliyeti yürütülüyormuş gibi bir görüntü ortaya çıkacak ancak, genç nesiller bu bilgilere sahip olmadan belirli eğitim aşamalarını geçeceklerdir ki, maalesef günlük dilimizde düşük vasıflı eğitim dediğimiz bu olgu halen geçerli olup topluma gereksiz kaynak israf ettirmektedir.

d-) Kamu Kesimine Yetersiz Kaynak Ayırmanın Doğurduğu Fırsat Maliyetleri. Aslında, kamu kesimindeki bireysel faaliyetlere yetersiz kaynak ayırmasının asıl nedeni, kamu kesimindeki kaynak dağılımı isabetsizliğinden daha çok yetersiz vergileme nedeni ile kamu kesimine bütün ile az kaynak ayrılmasından doğmaktadır. Bu durum toplum için çoğunlukla irrasyonel bir davranışı oluşturur. Öyle ki, toplum bireylerinin tüketici dengelerinde veya refah fonksiyonlarında özel malların yanısıra kamusal mal ve hizmetler de vardır. Kişiler özel mallarda olduğu gibi bu mal ve hizmetlerin yararlarını elde edemedikleri takdirde bireysel olarak sağlayabilecekleri refah seviyesinin altında bir refah seviyesine ulaşırlar. Yani, en üst düzeyde mutluluğa ulaşamazlar.

O halde yetersiz vergileme ve yetersiz vergilemeye bağılı olarak kamu kesiminin gereken düzeyin altında bulunması ve böylece yeterli boyutlarda kamusal mal ve hizmet yararı elde edilememesi ekonomik açıdan irrasyonel bir davranıştır.

Vergi ödemek istemeyenlerin içine düştüğü bu irrasyonel davranış kamu kesiminin ürettiği kamusal mal ve hizmetlerin çeşitlemelerine soyut veya elle tutulamaz örneklerin dahil edilmesi ile daha da görünür hale gelebilir: insanların yüksek etkinlik ve nitelik seviyeleri; adil gelir dağılımı; siyasal, dinsel ve ideolojik inançlarda tolerans; sağlıklı toplum; yüksek ahlâk düzeyi; uluslararası sportif, bilimsel, san'atsal, kültürel başarılar; uluslararası olumlu imaj; yaratıcılık... vs.

Böylece, özel mal tüketimini yeğleyen kişiler ve gruplar yaşadıkları toplumda bunlardan ve buna benzer niteliklerden mahrum kalmaktadırlar. Kuşkusuz bu durum, kişilerin bunları gerçekte talep etmelerine rağmen bedelini ödemeye razı olmamalarından ileri gelmektedir ki, bu çelişki toplumsallaşma, yani bireylerin başkaları ile işbirliği halinde hareket etme yeteneklerindeki eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Türk toplumunda bireylerin bu değerlere ne denli önem verdikleri hatırlanırsa kaynak ayırmadaki eksikliğin veya yanlış kaynak tahsislerinin sebep olduğu fırsat maliyetlerinin, yani bunlara sahip olma eksikliğinin ne denli yüksek olduğu ortaya çıkar.

II- TÜRKİYE'DE YETERSİZ KAYNAK TAHSİSİNDEN ETKİLENEN BAZI ALANLAR VE 1990 BÜTÇESİ

Türkiye'de kamu kesiminde diğer alanlara kıyasla daha fazla kaynak ayırımının gerçekleştirilebildiği alanlar vardır: karayolları ulaşımı, telekomünikasyon, savunma sanayii, enerji üretimi, özel kesim faaliyetlerinin desteklenmesi gibi... Kuşkusuz bu alanlara aşırı veya tamamen yeterli kaynak ayırımının sağlanabildiği söylenememekle birlikte nisbi ilgi nedeni ile oldukça önemli mesafeler katedilmiştir.

Buna karşın ülkemizde diğer bazı alanlar, değerlerine, kalkınmaya olan katkılarını kıyasla ihmal görmüşlerdir ki, bunların bir kısmı beşeri sermaye türü olarak adlandırılacak alanlardır: Resmî eğitim, halk eğitimi, sağlık eğitimi, koruyucu hekimlik, araştırma vs. gibi. Diğer bir kısım alanlar ise diploması, tanıtım gibi savunmanın tam alternatifi olmasalar dahi savunma harcamalarından tasarruf sağlayan harcamalar ile tüm alanlara yeterli kaynak sağlamaya hizmet etmek dolayısı ile en yüksek önceliğe sahip olan **Vergi İdaresidir.**

Ülkemizde yetersiz kaynak ayırma dolayısı ile yukarıda belirttiğimiz sakıncaların doğmasına sebep olan diğer pek çok önemli alan kuşkusuz vardır: adalet hizmetleri (yargı ve infaz hizmetleri), emniyet hizmetleri, beledi hizmetler ve diğerlerinde ihmal ve yetersizlik söz konusudur. Bunların dahi ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmesinde önemli

yararlar vardır. Ancak aşağıda aktüel değerleri ve diğer alanlara katkıları açısından önem kazanan birkaç alanın örnekleme amacı ile ele alınması ile iktifa edilecektir.

A- Eğitim Alanı.

Eğitim konusu özellikle 1960'lardan sonra Batılı iktisatçılar tarafından ilgi ve heyecanla ele alınmış ve kalkınma çabalarında fizikî sermayeye alternatif olarak gösterilmiş bir alandır. Konu en basit şekli ile şöyle ifade edilebilir: eğitim bir yatırımdır; bu yatırımın sonunda beşerî sermaye oluşur. Diğer taraftan ise bilinen üretim faktörleri fizikî sermaye adı altında birleştirilebilir. Böylece bu iki faktör birleşerek ürünü, yani millî hasılayı ortaya çıkarırlar.

Diğer taraftan ise, bu konuda en akılcı yol o ülkede nisbî fiyatı daha ucuz olan sermayenin kullanılmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim emek-yoğun olduğu için beşerî sermaye daha ucuz olan sermaye türünü teşkil eder. Bu nedenle beşerî sermayeye yatırım yapılması ve üretim sürecinde beşerî sermayenin daha fazla kullanılması salt kalkınma gerekleri açısından dahi rasyoneldir.

Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin eğitim alanına verdikleri önem sayesinde kısa sürede kalkınabildikleri ve geleneksel doğu toplumu görüntülerini değiştirerek Batılı Ülkeler arasına girebildikleri herkeze kabul edilmektedir. Eğitimin önemi sadece kalkınma açısından değil, gelir dağılımı ve istihdam hedefleri açısından da önemlidir. Şöyle ki, bir ülkede eğitim olanakları sayesinde kişiler ekonomik becerilere sahip buldukları takdirde millî gelirden daha fazla pay alma olanağına kavuşabilmektedirler. Bu gerçek yapılan istatistiklerle ispat edilmiştir. Ayrıca, keza eğitim sayesinde ekonomik becerilere sahip olanlar istihdam sorununa da önemli çözümler getirebilmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde istihdam sorununa daha ziyade hiç eğitim görmemiş, yani nitelsiz iş gücünün sebep olduğu, buna karşı nitelikli emek açığı olduğu açıklanmaktadır. Sonuçta eğitimin, kalkınma, gelir dağılımının düzeltilmesi, istihdam ve hatta demokratik süreçlerin iyileştirilmesi, tolerans ve uyumun artması ve diğerleri gibi birçok amaca aynı zamanda hizmet ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye'de bu konuya yeterli önemin verilmediği gerçeği eğitime ilişkin uluslararası istatistiklerin incelenmesi ile ortaya çıkabilir:

TABLO 1
ULUSLARARASI EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ
EĞİTİME YAPILAN KAMU HARCAMALARI
(GAYRISAFİ MİLLİ HASILANIN YÜZDESİ OLARAK)

Türkiye	% 2.9		
<u>Gelişmiş Bazı Ülkeler</u>		<u>Gelişmekte Olan Bazı Ülkeler</u>	
Almanya Federal Cumhuriyeti	% 4.7	Arjantin	% 3.7
A.B.D.	% 6.8	Brezilya	% 3.8
Avusturya	% 5.8	Çin	% 5.7
Belçika	% 6.2	Fas	% 7.3

Finlandiya	% 5.8	Gambiya	% 5.9
İsrail	% 8.5	Hindistan	% 3.0
Japonya	% 6.0	İran	% 8.5
Norveç	% 8.8	Kenya	% 6.5
Sovyetler Birliği	% 6.7	Kongo	% 6.8
		Kongo	% 4.1
		Etiyopya	% 4.1
		Suriye	% 6.0

Yukarıda yer alan gelişmekte olan bazı ülkeler eğitime harcanan kaynakların gaynsafi millî hasıllarındaki payları Türkiye'ye kıyasla yüksek olan ülkelerdir. Diğer bazı ülkeler ise aynı değerlendirme açısından Türkiye'nin altında yer almaktadırlar:

Gelişmekte Olan Diğer Bazı Ülkeler

Afganistan	% 2
Bangaldeş	% 1.7
Birmanya	% 1.6
Çad	% 2.3
Filipinler	% 2.0
Gana	% 1.8
Namibya	% 1.9
Pakistan	% 1.9

Kaynak: 1986 Ana Britannica Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler, s. 130.

Yukarıdaki tablo'da yer alan ülkeler 216 ülke arasından seçilmişlerdir. Bu ülkelerin tümü gözönünde bulundurularak yapılacak bir sıralamada Türkiye maalesef 192. sırayı almaktadır. Maamafih, 1990 bütçesinde bu konuda önemli bir atılım gerçekleştirilmiş ve Millî Eğitime ayrılan ödenekler bir önceki yıla göre nominal olarak, yani enflasyona ilişkin düzeltme yapılmaksızın % 348 artış göstermiştir. Bu artış reel olarak % 100'dür. Bütçedeki bu olumlu gelişme, artışın daha ziyade personel masraflarındaki artıştan ileri geldiği, yani öğretmen ve diğer görevlilerin ücretlerinde 1989 yılında yapılan zamların zorunlu sonucu olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Kanımızca bu değerlendirme yerinde değildir. Çünkü eğitim alanındaki yatırım kavramı fizikî sermaye alanındaki yatırım kavramından çok farklıdır. Bu alanda personele ödenen daha yüksek düzeydeki ücretler faaliyetin verimliliğini arttıracaklarından dolayı yatırım mahiyetinde addedilebilirler.

Bindokuzyüzdoksan Malî Yılı Bütçe Tasarısındaki bu gelişme övgüye değer olmakla birlikte geçmiş senelerin ihmali ülkemizi bu alanda oldukça geri durumlarda bıra-

kılmıştır. Bu durum keza uluslararası istatistiklerin incelenmesi ile anlaşılabilir. Aşağıda yer alan Tablo II'de toplam okuryazarlık, okuryazarlık yüzdesi açısından Erkek, Kadın yüzdeleri ve 25 yaşında olup Yüksek Öğrenim görmüş olanların nüfusa oranları gibi çok anlamlı ve önemli istatistikler görülebilmektedir.

TABLO II
BAZI ÜLKELERDE
OKURYAZARLIK VE YÜKSEK ÖĞRENİM GÖRME ORANLARI

<u>ÜLKELER</u>	<u>TOPLAM</u>	<u>KADIN</u>	<u>ERKEK</u>	<u>YÜKSEK ÖĞRENİM GÖRENLER</u> (25 Yaşın Üzerinde)
Türkiye	67.4	79.9	54.6	2.2
Arjantin	95	95.5	94.4	6.9
Fas	70.7	82.4	58.7	
Filipinler	88.7	89.9	87.5	11.9
Güney Afrika	79.3	80.6	78.0	3.7
İspanya	92.8			3.7
Japonya	100	100	100	14.3
Kolombiya	86.3	87.0	85.7	3.3
G.Kore	92.7	97.5	87.9	8.9
Romanya	95.8	97.3	94.3	4.6
Şili	95.6	95.0	93.8	3.8
Yugoslavya	90.5	95.9	88.4	3.9
Yunanistan	92.6	96.2	88.4	3.4

Kaynak: 1986 Ana Britannica Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler. s. 134.

Not: Türkiye'ye ait yüzdeler 1984 yılına ilişkindir. Durum kuşkusuz bu tarihten sonra gelişmiş olmalıdır. Ancak veriler diğer ülkeler için de 1982 ilâ 1984 tarihleri itibariyledir. Bu bakımdan karşılaştırmada önemli bir yanlışlık olmamak gerekir. İstatistikleri takip edenler okuma-yazma bilme kavramlarının ülkeler arasında değiştiğine işaret etmişlerdir. Ayrıca yüksek öğrenime ilişkin olarak 25 yaş üzerinde olma kıstası genç bir nüfusa sahip bir ülke olan Türkiye'nin aleyhinde bir durumdur.

Yukarıdaki tablo incelendiği takdirde, burada yer alan ülkelerin çoğunun gelişmiş ülke olmadıkları görülecektir. Yani gelişmiş Batı Ülkelerinde bu oranlar çok daha yüksektir. Seçilen ülkeler daha ziyade Türkiye'nin belirli açılardan mukayese edilebileceği ülkelerdir. Japonya ve G. Kore bu ülkelerde eğitime verilen önemi vurgulamak için listeye alınmışlardır. Tablo sonuç olarak değerlendirilirse, gerek okuma-yazma yüzdesi, gerekse, yüksek öğrenim açısından Türkiye maalesef bu ülkelere kıyasla sonuncu durum-

dadır. Bu olumsuz sonucun geçmiş yılların yanlış kalkınma ve kaynak dağılımı politikalarından hasil olduğu açıktır. Bundan böyle ise, ülkemizde söz konusu açık ve eksikliklerin giderilmesi için 1990 bütçesinin örnek alınarak bu alana yeterli ayırımından vaz geçilmemelidir.

2- Halk Eğitimi. Halk eğitimi Türkiye'de devletin hiç kaynak ayırmadığı, yani, yüksek sosyal yararı sebebi ile mutlaka yapılması gereken bir faaliyet olarak görülmediği bir alandır. Geçmişte aktif bir faaliyet olarak yürütülmüş halk eğitimi ise daha ziyade gençlere ve halka edebiyat, güzel san'atlar, kültür vs. gibi alanlarda bilgi verilmesi şeklinde anlaşılmıştır. Bu faaliyetlerin değerlerini inkâr etmek kuşkusuz mümkün değildir. Ancak, ülkemizin eğitim alanındaki sorunları göz önünde bulundurulacak olursa mesele- nin daha başka tarzda anlaşılması gerekmektedir. Öyle ki, yukarıda da belirtildiği gibi resmî eğitime ilişkin yüzdeler düşüktür, ayrıca okullarda etkinlik sağlanamamakta ve bü- yük ölçüde okul terklerine engel olunamamaktadır. Bu durumda yeterli bir eğitim gö- remeden hayata atılan yurttaşlarımızın durumunun mutlaka ele alınması gerekir.

Eğitimin asıl amacının hem yaşam hem de üretim etkinliğinin sağlanması olduğuna göre, yeterli eğitim görememiş insanların bu konudaki açıklarının kapanması halk eğitiminin amacını teşkil edebilir. Halk eğitiminin hangi yönlere yönelmesi gerektiği ve ne denli önemli olduğunun anlaşılması için en iyi yol yakın bir gelecek itibarıyla bazı so- runların sorulmasıdır.

Bugün, Türkiye'de 7-10 yaş arasında milyonlarca çocuk yaşamaktadır. Bunlar çok yakın bir gelecekte, 2000 yılında 17-20 yaş arasında olacak, gerek aile, gerekse çlaışma yaşamına başlayacaklardır. Geleceğin erginleri olan bu çocuklar söz konusu tarihte: 1) Evliliklerinde Medeni Kanun Hükümlerine Riayet Edecekler midir? 2) Eş seçiminde ak- raba evliliklerinin sakıncaları hakkında bilgi sahibi olup, bundan sakınma yoluna gide- cekler midir? 3) Aile plânlaması hakkında bilgilere sahip olup, bunu uygulayacaklar mı- dır? 4) Canlı doğan çocuklarını bir yaş ve daha sonrasına eriştirebilmek için yeterli bilgi- lere sahip olacaklar mıdır? 5) Beden temizliği, çevre temizliği, hijiyen hakkında yeterli bilgilere sahip olup, bunları uygulayarak yaygın bulaşıcı hastalıklardan korunabilecekler midir?

Bu soru listesini çok uzatmak mümkündür. Ayrıca ülkemizdeki çok sayıdaki er- gin yurttaş için bu benzeri sorular sorulduğu takdirde cevabın maalesef olumsuz olacağı- nı bilmekteyiz. Açıkça ifade etmek gerekir ki, gerek bu duruma bağlı olarak, gerek gelir dağılımındaki bozukluk nedeni ile ülkemizde aynı soylardan gelen, aynı dili konuşan ve bir ulusu tanımlayan birçok etmen itibarıyla ortak değerleri paylaşan fakat birbirlerine yabancı insan grupları yaşamaktadır. Bu olgunun kusurunun düşük geliri, eğitim ve di- ğer hizmetler açısından ihmal görmüş vatandaşlarda olmadığı mutlak bir gerçektir. Ba- zen yapıldığı gibi belirli olumsuzlukları gelenek, göreneğe, fanatizme bağlamak kesinlik- le yanlıştır. Şöyle ki, bir insan belirli bir konu hakkında bilgilere sahip olmaz ise mutlaka yanlışlar yapacaktır. Dolayısı ile asıl sorumlu bilgisizlik ve bu bilgisizliği doğuran ih- maldir.

İşte bu noktada yaygın ve amaçları çok hassas olarak belirlenmiş halk eğitiminin

önemi ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz denilebilir ki, devlet resmî eğitime ilişkin olarak dahi yeterli kaynak ayıramamaktadır, yaygın bir halk eğitimine nasıl kaynak ayırabilir? Aslında günümüzde geçmişe kıyasla çok etkin ve ucuz iletişim olanakları vardır ki, bunların başında televizyon yayımları gelmektedir. Aslında TRT yönetiminin bu konuya önem verdiği belirli yayınlardan anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda rastgele yaklaşımlardan ziyade derinliğine bir araştırma ve bir halk eğitimi politika ve içeriğinin saptanması gerekmektedir. Bu araştırmanın bilgi ve mesajların yerine ulaşmalarının selâmeti bakımından gerekli eğitim psikolojisini de içermesi gereği açıktır. Kısaca ifade etmek gerekirse, halk eğitimi gerek ekonomik gerekse toplumsal açıdan çok yüksek bir verimliğe sahip bir faaliyet alanını teşkil ettiğinden, konu üzerinde ivedilikle durulmalıdır.

B- Diploması Hizmeti.

Bindokuzyüzdoksan Malî Yılı Bütçe Tasarısında Dışişleri Bakanlığına ayrılan ödenek toplam Genel Bütçe ödeneklerinin %'de 9'unu teşkil etmektedir. Bu bakanlığın bütçesi nominal olarak % 58 artmış, yani reel olarak azalma göstermiştir. Bu konuda tartışılması gereken hususlar şunlardır: bir kere daha yukarıda belirtildiği üzere belirli devlet faaliyetine yetersiz kaynak ayrıldığı zaman o alanda şekilcilik olgusunun meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Yani o faaliyet görülmüş gibi bir görünüm ortaya çıkacak, buna karşın asıl beklenen yarar en üst düzeyde sağlanamayacaktır. Eğitim, sağlık, adalet ve emniyet hizmetlerinde olduğu gibi bu alanda da yetersiz kaynak ayırma sebebi ile şekilcilik olgusunun ortaya çıkması ihtimali vardır. Diğer taraftan diploması alanında da diğer alanlarda olduğu gibi harcama yapma → yararın ortaya çıkması ilişkisi vardır. Bu bakımdan belirli harcamaların aslında yatırım harcaması niteliğinde olduğu dahi söylenebilir. Ayrıca, sosyal zarar, sosyal kötülük olgusu bu alan için de geçerlidir. Şöyleki, bu faaliyet çerçevesinde belirli konulara yönelik harcama yapılmadığı zaman daha sonra carî ve verimsiz harcamalarla giderilmesi gereken olumsuzluklar doğacaktır. Bu olguya tipik örnek Ermeni meselesi nedeni ile Türkiye ve A.B.D. arasındaki ilişkiler verilebilir. Zamanında Türkiye Cumhuriyeti yabancı devletlerdeki yetkililerin ve ilgililerin aydınlatılmalarına veya her ne şekilde olursa olsun gelecekte ortaya çıkacak olumsuzluğun giderilmesine yönelik faaliyetlere kaynak ayırmadığı için bu konu Türkiye'ye yönelik bir kötülük olarak ortaya çıkmaktadır.

Son yıllarda ülkemizin uluslararası platformda belirli düşmanca teşebbüs ve ilişkiler çerçevesinde kaldığı ileri sürülmektedir. Bunların barışçı ve uzlaşmacı yaklaşımlarla bertaraf edilmesi kuşkusuz diploması faaliyetine düşer. Bu bakımdan, diploması savunmanın hiçbir zaman bir ikâmesini teşkil edecek olmamasına rağmen, savunma alanında önemli tasarrufu sağlayabileceği de kolay reddedilemeyecek bir gerçeği oluşturmaktadır. Öyle ki, bu gerçek ışığında diplomasıyla yönelik harcamaların **Fayda-Maliyet Analizinden** dahi bahsedilebilir.

Diploması alanına yeterli kaynağın ayrılamamasının ve bunun sonucunda bu faaliyetin yeterli boyutlarda görülememesinin geleceğe yönelik olarak ortaya çıkardığı bir diğer önemli sorun dış ilişkilerdeki belirli konuların kemikleşerek çözümsüz hale gelme tehlikesidir. Şöyle ki, yetersiz diplomatik faaliyet nedeni ile belirli bir konuda karşı tara-

fın ikna edilmesi veya karşı taraf ile uzlaşma sağlanamıyorsa, konu kamu oyuna ulusal bir mesele olarak nakledilecek ve uzun zaman perspektifi içinde kemikleşerek çözümsüz hale gelebilecektir ki, bu durumun her zaman ülke çıkarına uygun olduğu söylenemez. Kısaca ifade etmek gerekiyorsa ülkemizin dış ilişkiler itibariyle içinde bulunduğu durum ve bu ilişkilerin sosyal refaha katkıları gözönünde bulundurulduğu takdirde diplomasi ve tanıtma faaliyetlerine, bu faaliyetlerin yeterli düzeylerde görülebilmeleri için yeterli kaynakların mutlaka ayrılması gerektiği açıktır. 1990 Bütçe Tasarısı bu bakımdan olumsuzdur.

C- Vergi İdaresi Hizmeti

Devletin yeterli kaynak ayırma zorunluğunda olduğu birçok alan içinde en öncelikli alan kuşkusuz Vergi İdaresidir. Bunun sebebi Vergi İdaresinin diğer önemli alanlara kaynak sağlama açısından tartışmasız bir yere sahip olmasıdır. Geçmişte Türk Vergi İdaresinin ihmali muhtemel şu isabetsiz anlayıştan doğmuş olmalıdır: mükelleflerin yerine getirmek zorunluğunda olduğu hususları vergi yasaları belirlerler, yani vergi hasılatının sağlanmasına amil olan vergi yasalarıdır. Diğer bir anlatımla, vergi hasılatının artması için vergi idaresinin yoğun faaliyetlerde bulunması gerektiği gerçeği üzerinde durulmamıştır. Bu nedenle vergi idaresi vatandaşların fark edebilecekleri düzeyde ihmal görmüştür. Öyle ki, bu önemli hizmet uzun süreler yeterli personel, bina, araç, gereç ve diğer olanaklardan mahrum olarak hizmet görme zorunluluğunda kalmıştır. Oysa bilinmesi gereken odur ki, diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da bir sonuca yönelik etkin faaliyet gösterilmediği takdirde beklenen yararın sağlanması olanaksızdır. Yani bu alanda mükellefiyeti doğuran yasaların mevcudiyeti mutlaka yeterli olmayabilir ki, vergi gelirlerini arttırmak üzere çok sayıda ve sıklıkta yasa değişiklikleri yapılmasına rağmen bu alanda maalesef hiçbir gelişme sağlanamamaktadır.

Son yıllarda bu anlayışın giderek değiştiğini sevinerek müşade etmekteyiz. Vergi İdaresinde bilgisayar kullanımının başlaması, yüksek öğrenim görmüş personel istihdamı, denetime yönelik araç ve gereç alımlarının gerçekleştirilmesi olumlu ve verimli adımları teşkil etmektedirler. Buna rağmen halihazırdaki hizmet olanaklarının yeterli olduğu söylenemez. Bu alanın diğer alanlara kıyasla en önemli özelliği yapılan bir harcama birimine veya yatırıma kıyasla sağlanacak yararın çok yüksek düzeylerde bulunmasıdır. Bu bakımdan kaynak yetersizliği ileri sürülerek bu faaliyetten esirgenecek ödenekler, bu ödeneklerle kıyaslanamayacak kadar yüksek vergi kayıplarına sebep olacak ve bu şekilde irrasyonel bir kısır döngü içine girilmiş olacaktır.

C- SAĞLIK HİZMETLERİ ALANI

Bindokuzyüzdoksan Bütçe Tasarısında sağlık hizmetleri alanına ayrılan pay yüzde % 3.9'dur. Bu tutar bir önceki yıla kayısla oldukça önemli bir gelişme göstermiş bulunmaktadır (1989 Bütçesinde % 2.8). Devletin sağlık hizmetlerinin hiç kuşkusuz öncelikle bir insanı boyutu vardır. Dolayısı ile sorunun sadece bu cephesi dahi bu hizmet alanına verilmesi gereken önemi haklı kılmak için yeterlidir. Ancak 1960'lardan itibaren geliştirilen Beşerî Kaynaklar Ekonomisi bilim dalı sağlığı ekonomik değere sahip verimliliği olan bir yatırım türü olarak ele almıştır. Bu konuda yapılan tartışmalarda sağlık konu-

sunun ekonomik boyutunun ele alınmasının bu alana daha da önem verilmesine yol açabileceği ileri sürülmüştür.

Sağlık hizmetleri insanî boyutları dışında ekonomiye girdi niteliğindedir. Sağlık alanına yapılan harcamalar ekonomideki verimliliği artırmanın yanısıra eğitim faaliyetlerinde de yüksek verimlilik sağlarlar. Kısaca ifade etmek gerekirse ülkedeki sağlık durumu millî hasılanın ve kalkınma hızının önemli belirleyicilerinden biridir. İşte bu sebeplerle sağlık alanının sadece insanî boyutları göz önünde tutulup bu alana yeterli kaynak ayırmanın ertelenmesi olgusu ekonomik açıdan irrasyoneldir.

Ülkemizde sağlık konusuna kalkınma öncelikleri içinde maalesef hak ettiği yer verilememiştir. Bu sebeple de eğitim alanında olduğu gibi sağlık alanında da diğer ülkelere kıyasla bir geriliği saptamak olanağı vardır. Aşağıda yer alan uluslararası istatistiklerde ülkemizin sağlık hizmetleri ve sağlık durumu bakımından yeri görülmektedir:

TABLO II
KARŞILAŞTIRMALI SAĞLIK İSTATİSTİKLERİ

	Doktor Başına Nüfus	10.000 Kişiye Düşen Hastane Yat.	Çocuk Ölümleri ‰'de	Ulusal Bütçenin Yüzdesi	Kişi Başına Harcama (A.B.D. \$)
TÜRKİYE	1465	22.3	110	2.1	6.2
Arjantin	351	53	35.3	1.1	4.30
Brezilya	1246	42	71	7.8	36.30
Fas	9.056	12	114	2.8	7.80
Filipinler	1090	18	49	4.1	5.00
G.Afrika	1219	41	70	3.5	4.40
İspanya	332	50	7.2	0.6	8.80
Japonya	705	121	6.0		393.00
Kolombiya	1776	18	39.4	4.0	12.3
G.Kore	1509	15	37.0	1.6	5.60
Romanya	489	94	23	0.8	5.90
Şili	2081	34	20.1	6.8	49.10
Yugoslavya	642	61	31.7		137.60
Yunanistan	357	60	14.9	10.5	160.80
Zambiya	7186	34	110.6	8.4	20.60
Zimbawe	6411	29	69.0	6.4	21.20

Kaynak: 1986 Ana Britannica Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler, s. 118.

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman Türkiye'nin karşılaştırıldığı ülkelerin çoğu-

nun gelişmiş ülkeler olmadığı dikkatleri çekecektir. Eğitim alanında da söz konusu olduğu gibi gelişmiş ülkelerde sağlığa ilişkin sayısal verilerin yüksek düzeyde gerçekleştirilen bir hizmete tanıklık edecekleri açıktır. Gelişmiş ülkeler bir yana gelişmekte olan ülkeler arasında dahi Türkiye'nin arka sıralarda bulunması bu alanın ülkemizde gördüğü ihmalin boyutlarını aksettirmektedir. Şöyle ki, 16 ülke arasında yapılan sıralamada Türkiye Doktor başına düşen nüfus açısından 9., 10.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısı bakımından 9., 1000 çocuk başına ölüm sayısı bakımından 14., bütçeden sağlığa ayrılan pay bakımından 11., kişi başına A.B.D. doları olarak sağlık harcaması tutarı bakımından da 11. sırada yer almaktadır. Türkiye bir yaşına ulaşmadan ölen çocuklar yüzdesi bakımından maalesef çok en geri Afrika ülkeleri seviyesindedir: (binde 110). Bu üzücü durumun insanî boyutlarının yanısıra çok olumsuz ve sosyal sonuçlarını da göz önünde tutmak gerekir.

Ülkemizde sağlığa yönelik olarak gerçekleştirilmeyen bir faaliyet **sağlık eğitimidir**. Gerek halk eğitimi çerçevesi içinde tasavvur edilsin, gerekse bağımsız olarak ele alınsın sağlık eğitiminin öncelikle sağlık alanında ve dolayısı ile diğer alanlarda sağlayabileceği çok önemli tasarruf olanakları vardır. Ülkemizde gerek eğitim seviyesinin düşük olmasından gerekse resmi eğitim çerçevesinde sağlık eğitimine önem verilmediğinden dolayı vatandaşların sağlıklı yaşam sürdürülebilirlik olanakları zayıftır. Halkın, modern tıp biliminin ışığı altında hastalıklara yakalanmamak için gerekli asgari bilgilerden büyük ölçüde yoksun olduğu bilinmektedir. Bu durum ise esasen yetersiz olan sağlık harcamalarında israfa yol açmakta kaynakların verimsiz bir şekilde kullanılmasına sebep olmaktadır. Ülkemizde bazı yörelerde halkı kitle halinde etkileyen mikrobik bulaşmaya bağlı parazitler hastalıklar bedensel ve çevresel temizlik konularındaki eğitimsizlikten kaynaklanmaktadır. Keza, sigara alışkanlığı, yanlış beslenme ve benzeri hususlardaki modern tıp bulguları ve tavsiyeleri halka ulaşmamaktadır. Tüm bu nedenlerle halka yönelik olarak yoğun sağlık eğitimi programlarının modern iletişim olanaklarının kullanılması yolu ile uygulanması gerekmektedir.

SONUÇ

Bindokuzyüzdoksan Mafî Yılı Bütçe Tasarısının incelenmesi ve eleştirilmesi vesilesi ile sunulan bu tebliğde yetersiz ve yanlış kaynak dağılımının sonuçları incelenmiştir. Aslında devlet bütçesi diğer niteliklerinin yanısıra kamu kesimine ilişkin bir temel kaynak dağılımı dökümanıdır. İşte bu nedenle bütçenin incelenmesi ve eleştirisi yapılabilecek kamu kesiminde optimum kaynak dağılımı ilkeleri hatırlanmalıdır. Bir ekonomide ve özellikle kamu kesimi çerçevesi içinde kaynak dağılımının etkinlik ilkelerine göre yapılması topluma en üst düzeyde bir refah seviyesini sağlayabilir. Buna karşın belirli sebeplerle kaynak kullanımının yanlış biçimlendirilmesi bu üst düzey refahın sağlanmasına olanak tanımadığı gibi belirli alanlarda sosyal kötülüklerin ortaya çıkmasına sebep olarak refah seviyesini büsbütün düşürecek ve kaynakların bir kısır döngü içinde verimsiz olarak kullanılmasına yol açacaktır.

Ülkemizde yetersiz kaynak dağılımına maruz kalan alanların başında resmî eğitim, halk eğitimi, sağlık, sağlık eğitimi, diploması ve tanıtma, vergi idaresi, adalet ve in-

faz hizmetleri yer almaktadır. Bir başka ifade ile ülkemizde fizikî sermaye biçimlerine daha fazla önem verilmekte buna karşı beşerî ve soyut sermaye biçimlerine hak ettikleri değer verilmemektedir. Oysa bu sermaye türlerinin faydaları gerçek olup kalkınmaya önemli katkılar sağlayabilecek niteliktedirler. Tüm bu sebeplerle ülkemizde sadece fizikî sermaye birikimini esas alan kalkınma anlayışı değiştirilmeli ve böylece bir gerçek kalkınma sürecine girilmelidir.